

*Марио Конов**

ДЪРВОРЕЗБЕНИТЕ МИНИАТЮРИ НА ДИМИТЪР ДОБРЕВСКИ – СТИЛИСТИЧЕН И СЕМАНТИЧЕН АНАЛИЗ. ВИЗУАЛНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ И СИМВОЛИКА НА ОБРАЗИТЕ

Mario Konov

DIMITAR DOBREVSKI'S WOOD CARVING MINIATURES – A STYLISTIC AND SEMANTIC ANALYSIS. VISUAL CHARACTERISTICS AND SYMBOLICS OF THE IMAGES

Abstract: The paper deals with artist Dimitar Dobrevski's miniature wood carvings. The author's creative interpretations are related to mythological and biblical motifs. A stylistic and semantic analysis of his works has been made in which the emphasis is on their visual characteristics, as well as on the symbolics of the images.

Keywords: miniature wood carving, mythological motifs, biblical motifs

Димитър Добревски е художник и участник в няколко издания на международното Биенале на църковните изкуства в град Велико Търново, където се представя с дърворезбени миниатюри и дърворезби за вратите на катедралния храм „Св. св. Кирил и Методий“ в град Ловеч (2015 г.). През 2017 г. освен триптих, включващ композициите: „Голгота – Разпятие Христово“, „Дървото на живота“ и „След грехопадението“, той представя и първия детайл от напестолен кръст с тема „Разпятие Христово“. Художникът е роден през 1954 г. в гр. София. Завършва Национална Художествена Академия през 1979 г. със специалност „Индустиален дизайн“. В периода 1979–1999 година е преподавател в специалност „Дизайн на детски играчки“ в Професионална гимназия по приложни изкуства „Св. Лука“ в гр. София. От 1999 г. преподава в НХА: доцент, доктор в катедра „Индустиален дизайн“. През 2008 г. е участник в изложба, организирана с благотворителна цел, в Оксфордския университет, където показва миниатюрни рисунки на християнска тематика. Участва с триптих, посветен на космическото дърво и Грехопадението в Биенале на миниатюрата „SALLE AUGUSTIN-CHENIER“ – Квебек, Канада (1996 г.), където получава и награда. Автор е на монографични трудове и научни публикации. Работи в областта на индустриалния дизайн, дизайн на средства за игра, малка декоративна пластика, декоративни пана и църковна резба. Именно работата на Д. Добревски в областта на миниатюрната дърворезба е обект на настоящата статия. Някои от неговите творби от една страна следват определен регламент, възприет от Преданието на Църквата („Разпятие Христово“ и др.), други са повлияни от скитските апликации за конска сбруя или от българските средновековни каменни релефи, но всички те са опит за съвременна

* m.konov@ts.uni-vt.bg

интерпретация, за създаване на ювелирни произведения, съчетаващи духовното, естетичното и утилитарното.

В духа на църковната миниатюрна дърворезба една от основните теми, привлякла вниманието на миниатюристи от целия свят, е „Разпятие Христово“. Това е разбираемо и закономерно предвид значението и мястото, което заема Разпятието в живота на християните. Кръстният знак е и част от молитвата им. Сам Христос посочва кръста като атрибут на всеки, който иска да Го следва (Матей 10:38; 26:24; Марк 8:34; Лука 14:27). В своята миниатюра „Разпятие Христово“ (ил. 1) Димитър Добревски избира един издължен формат – 7,5 см/5 см, в който хоризонталното рамо на кръста разделя композицията в съотношение на т. нар. „Златно сечение“, познато от архитектурата в древността и утвърдено като „Божествена пропорция“ през Ренесанса. Това съвсем не е случайно. Важна част от научните интереси и публикации на Димитър Добревски са свързани с изследване на закономерностите, пропорциите, елементите и компонентите на композицията. Всички те трябва да съществуват в синтез за постигането на една оптимална хармонична и балансирана композиция. В центъра на миниатюрата е разположена фигурата на Исус Христос – разпнат на кръста, който разделя пространството по вертикала на две части. Двата ангела и декоративният мотив в горните ъгли на композицията засилват усещането за симетрия. Сдържана и спокойна е представена фигурата на Христос. От дясната страна на кръста е изобразена Божията Майка, скърбяща за сина си. Вляво на кръста е свети евангелист Йоан. И двата персонажа сякаш са притихнали в очакване на чудото на спасението, съдържащо се в Христовата саможертва. Миниатюрата следва един установен ритъм на плътни и ажурни повърхности в редуването на терени, архитектура, небесен свод. Нарезите на длетото по одеждите и крилата на ангелите се движат подобно на щрихи и внасят допълнителна ритмика. Композицията е балансирана и създава усещане за спокойствие, „застинал момент“ и непреходно време. Декоративната рамка от спираловидно украсени колони с капители и арка придава завършеност и цялостност. Останалите композиции в напестолния кръст са на различни етапи от завършването им и са в процес на творческа работа.

Миниатюрната дърворезба като жанр привлича автора още през 80-те години на миналия век: „Първата ми специалност от средното образование е „Кован метал“ и изработвайки длета за дърворезба на моите съученици бях изкушен и аз да опитам“ – казва Д. Добревски. „Направих си инструменти и започнах да дялам.“¹ През този период авторът изработва основно малки предмети със сувенирен характер (медальони, нагръдни кръстчета, брошки и гривни). Споделя, че интересът му към символите е събуден от неговата учителка Мария Ножарова още в гимназията. Години по-късно като преподавател в същото училище проявява интерес към дървесината като материал, като проектира и изработва от нея детски играчки, мебели, декоративни пластики и бижута. Възобновява своите експерименти в областта на миниатюрната дърворезба в началото на 90-те години. Спира вниманието си върху митологични сюжети. Работи и по темата „Грехопадение“, свързана със Стария завет. Експериментира с различни материали и техники (чемшир, череша, липа, кост, полускъпоценни камъни, интарзии със седеф и яйчени черупки). През този период в страната няма търсене на такива произведения, каквито са дърворезбените миниатюри. „Работил съм дървени накити за колеги – модни дизайнери за модните им дефилета, комбинирани с детайли от сребро и миниатюрна резба.“² – споделя художникът. След 2000 година продължава да работи с дървесината като материал, а миниатюрната резба обхваща едва част от интересите му.

В началото на 90-те години на миналия век, наред с библейските сюжети, Димитър Добревски създава серия от миниатюрни дърворезби с изображения на митологични животни, предназначени да бъдат накити и амулети. Всяко от изображенията носи в себе си определен символичен смисъл.

В основата си всеки символ от една страна е концентриран и синтетичен израз на единението и познанието, но от друга страна той е своеобразно отдалечаване от реалността, в него се съдържа идеята за отделяне от първообраза, идеята за абстрактното понятие, за

¹ Писмо от Димитър Добревски до Марио Конов, от 21.04.2020 г.

² Писмо от Димитър Добревски до Марио Конов, от 21.04.2020 г.

откъсването от действителността, за противопоставянето на материалното и духовното, на физическото и менталното.³

Именно тази семантика търси авторът в миниатюрните дърворезби. Използваните в тях образи идват от трансцедентния свят и едновременно са „пазител“ на своите притежатели. Сюжетите им са своеобразна препратка към скитската сребърна пластика, а също към средновековните каменни релефи, каквито са открити например в Стара Загора.⁴ В изследването си, посветено на каменните релефи, К. Мавродинов подчертава, че „за разлика от синхронната каменна скулптура от западнобългарските центрове, старозагорските плочи имат друга тематика и са лишени от всякакви християнски символи“.⁵ Може да се твърди, че някои от изображенията на животни в миниатюрите на Добревски напомнят на стилизираните издялани от камък образи – „Лъв“ (ил. 2), „Лъв напада кошута“ (ил. 7). Материалът е различен, но сходството е в постигането на монументално въздействие, в извеждането на пластичния релеф на формите. Самият художник също признава, че черпи вдъхновение от средновековните релефи.

В древността изобразяването на животни е свързано преди всичко с одухотворяването на природата. През Средновековието този тип изображения имат религиозно символично значение – трима от четиримата евангелисти се изобразяват чрез образите на животни: св. Марко – лъв, св. Лука – телец, св. Йоан – орел. Според житието на св. пророк Йезекиил, той видял тези същества, впрегнати в колесница. В нашето съвремие образите на животни се срещат във всички визуални изкуства като се ползва амбивалентна символика.

Символът (от гръцки език) в изкуството е образ, знак, който иносказателно изразява същността или значението на даден обект или абстрактна идея.

Проф. протопрезвитер д-р Николай Шиваров съставя речник на основните библейски символи, които са в пряка обвързаност с църковното православно изкуство. Именно някои от символичните значения на изобразените животни са заложени в композициите на Димитър Добревски.

В композицията „Лъв“ (ил. 2) художникът влага няколко символични значения. Метафорично лъвът е символ на *силата, мощта и смелостта на Бога или Господ Иисус Христос*,⁶ но също така и на вярващите християни. Отразява също силата на херувимите и на силните по природа човечи. Лъвът е обвързан и с друго значение – като символ на царственост или държавническа мощ. Тук е изобразен в настъпателно движение, сякаш се готви за битка. Гривата на хищника е стилизирана. Използваната техника е висок релеф. Композицията е изработена от цяло парче дървесина. Фигурата на лъва е вписана в правоъгълник със заоблени краища и собствена релефна рамка. Едрите обемни форми придават „скулптурно звучене“ и усещане за монументалност.

Композицията „Орел“ (ил. 3) е вписана в една от предпочитаните форми от автора – квадратът. Тази геометрична фигура предполага определен композиционен подход – така орелът е изобразен извърнал глава към слънцето. Орелът е символ за бързина, свързана с *мигновената поява на ангелите като Божии пратеници*⁷. Чрез него се изобразява също закрилата и грижата, проявявани от Бога към вярващите. Други значения са гордост и измамна сигурност, както и възобновяването на младостта и жизнеността. Не на последно място орелът е символ на *неизменно определеното време на Божия съд*⁸.

В стилизирания от Димитър Добревски орел са изявени анатомичните особености на птицата. Хиперболизирани са важните и най-характерни детайли – клюна и ноктите, което напомня за неговата царственост, величие и мощ. И тук подходът е ритмуване на едрите обеми с растери от щрихи в перата и в други детайли.

³ **Димитрова, Л.** Постмодерният орнамент. София: УИ: „Св. Климент Охридски“, 2018, с. 50.

⁴ **Иванов, И. Минкова, М.** Още веднъж за средновековните каменни релефи от Стара Загора. В: Известия на Старозагорския исторически музей. Том III. 2008, с. 177–184.

⁵ **Мавродинов, Н.** Старобългарското изкуство (Изкуството на първото българско царство). София: Наука и изкуство, 1959, с. 215–219, обр. 243–253.

⁶ **Проф. протопр. д-р Шиваров, Н.** Речник на библейските символи. С.: Нов човек, 1995, с. 112.

⁷ Пак там, с. 135.

⁸ **Проф. протопр. д-р Шиваров, Н.** Речник на библейските символи. С.: Нов човек, 1995, с. 136.

Небесната сърна или кошута е специален митологичен образ, за който се твърди, че е от скито-сарматски произход и е бил популярен по земите на днешен Алтай. Същият образ присъства и в българския фолклор. Съществува вярване за ролята на елена и сърната при прераждането на човека. За своята композиция „Кошута“ (ил. 4.) Димитър Добревски използва необработена кора от дърво така, че запазва една по-свободна външна форма на миниатюрата. Плахата сърна е скрита под наниз от вълнообразни форми. Фризовата композиция препраща към орнаментите, характерни за традиционния каменен релеф.

Драконът или още познат като „Змей“ (ил. 5.) също е интерпретиран в миниатюрите на Добревски. Като библейски символ змеят е олицетворение на *Сатаната, изразяващ неговата свирепост, сила и лукавството му*⁹. Символиката на дракона е тясно свързана с тази на змея, който е негов предобраз, и има както положителен, така и отрицателен аспект. Среща се в митологичните системи на Шумер, Египет, Гърция, Индия, Далечния изток, държавата на ацтеките в Мексико, където се е възприемал като владетел и съответно символ на водната стихия, на плодородието. В древен Египет е също символ на мъдростта, дълголетието и безсмъртието. В древногръцката, скандинавската и англосаксонската култура той олицетворява бдителността – пазител е на съкровища. В северна Европа е символ на силна кралска власт (келти, англосаксонци). За митологиите от Далечния изток (Китай, Корея, Япония) е олицетворение на свръхестествената сила, на величие, мъдрост, власт (в Китай е елемент от императорския герб), плодородие (в Япония е символ на дъжда).¹⁰ В старозаветния текст и християнския гносис драконът е отрицателен символ – олицетворява силите на злото, греха и дявола (св. Георги и арх. Михаил побеждават злото в образа на дракон), в същото време във венчилката на дърворезбения иконостас двата дракона, симетрично разположени, са пазители на кръста.¹¹ Змеят на Д. Добревски (ил. 5.) е събирателен образ с всички тези значения. Той вдъхва страхопочитание, но всъщност е добро създание, което носи късмет и благополучие. Драконът на Добревски е изобразен със змиеподобно, покрито с люспи тяло, с четири крака и хищни нокти, с голяма глава и отворена уста. Тялото е нагънато във вид на вълнообразна линия, чийто релеф е плътен върху изрязания ажурно фон. Крайниците на хищника освен естетическа функция имат и роля на придържащи елементи към дърворезбената рамка.

В сцената „Грифон и бик“ (ил. 6.) Димитър Добревски изобразява борбата между животните и по-конкретно моментът на схватка между тях. Грифонът е митично същество и е изобразен с глава, криле и нокти на орел и тяло на лъв. Той олицетворява вселенската власт и е събирателен образ: орелът – на властта във въздушния сват и лъвът – на земята. На грифона се приписват човешките качества бдителност и войственост, затова той се възприема и като защитен, охранителен символ. В старогръцката митология грифони пазят златото в страната на хипербойците, в други митологии охраняват Дървото на живота. В западноевропейската хералдическа традиция грифонът е знак за смелост и бдителност. Древните евреи са го смятали за символ на Персия.¹² От друга страна бикът е също многозначителен символ. Той олицетворява космическото начало, физическата мощ, плодородието, а също божественост и власт. Среща се в почти всички древни митологии и религии като възплъщение на божеството или като негово свещено животно. В Библията символизира загинал на бойното поле воин¹³.

В своята композиция авторът представя двете животни в яростна схватка. Телата им са в динамични пози, разположени в сводеста арка, подобно на архитектурен люнет. Резбената техника извежда едрите обеми и форми монументално, а отделни детайли са щриховани със замах. Фонът е ажурен и това придава особена четливост на изображенията.

По подобен начин е изобразен лъв, в процес на нападение, в композицията „Лъв напада кошута“ (ил. 7.). За разлика от гореописаната сцена, където животните са равнопоставени в схватката, тук преимущество видимо е отдадено на лъва, докато сърната е в спокойна и примиренческа

⁹ Пак там, с. 84.

¹⁰ Влайков, С. Книга на символите. Велико Търново: Фабер, 2003, с. 45–46.

¹¹ Ангелов, В. Възрожденска църковна дърворезба. Семантичен анализ. С.: БАН, 1986, с. 176.

¹² Влайков, С. Книга на символите. В. Търново: Фабер, 2003, с. 37.

¹³ Проф. протопр. д-р Шиваров, Н. Речник на библейските символи. С.: Нов човек, 1995, с. 40.

поза, приемаща съдбата си на жертва. Димитър Добревски изследва символиката на лъва, преди да се захване с творческата работа по композицията: лъвът в християнската символика е важен и нееднозначен символ. В библейския текст той олицетворява сила, могъщество, върховна власт и държавническа мощ, също – уединение, съзерцание, отшелничество (като знак на светците – Йероним, Адриан, Мария Египетска и други). В Новия завет е символ на Спасителя, на Възкресението и вечния живот. Крилатият лъв е символ на св. Марко. В шумеро-акадската митология лъвът е олицетворение на злите и жестоки демонични сили, на хаоса и на бога на войната Нергал. В Древен Египет е символ на богинята на войната и всеизгарящото слънце Сехмет, която според един от митовете за Ра избива почти до крак човешкия род заради греховете му. Лъвът се смята също за водач в загробния свят, а също е елемент в траурната символика. В Древна Гърция и при някои народи от Африка и Близкия Изток олицетворява смъртта. В Древен Рим и Средновековието възплащава идеята за непобедимостта на времето. Най-разпространената функция на символа е защитната, охранителната: лъвски статуи стоят на стража пред вратите на градове, дворци, гробници, храмове в Древен Египет, Асирия и Вавилон, Хетското царство, Микена, Китай. В Древна Гърция и в азиатското изкуство лъвът е олицетворение на слънцето и огъня. В хералдиката е знак за непоколебимост, издръжливост, твърдост, благоразумие. Образът се среща в гербовата символика на много държави: Великобритания, Чехия, Холандия, Испания, Иран, Индия и България. На него е наречена и паричната ни единица¹⁴.

В представените миниатюрни резби на Димитър Добревски сюжетите са провокирани от скитската сребърна пластика на апликации за конска сбруя и накити. В изображенията на животни е заложена богата символика, понякога противоречива. Така авторът дава простор за субективно тълкуване на смисъла на изображенията от страна на зрителя. Стилизацията на орел, грифон и змей е своеобразна препратка към древното изкуство и зверинния стил, чието разпространение е свързано с постепенно развиващата се условност на изобразяването на животинския прародител. Арх. Иван Делчев (АМТИИ, Пловдив) в статия „Бележки за зверинния стил“ (2011 г.) пише, че не всяко изображение на животно може да бъде причислено към този стил. *Необходимо е да е налице достатъчна формализация до степен на орнаментален мотив, т.е. отказ от първоначалното родово значение на тотема и пренасянето на изображението в религиозната сфера на древното и средновековното изкуство.* Представените изображения на животни от художника Димитър Добревски напомнят стилистично на сребърните апликации от конска амуниция от съкровището, открито в Луковит (датирано от IV в. пр. н. е.) и това, открито в Брезово (Пловдивско), съдържащо глави на грифони, които се намират в НАМ в София.¹⁵

Вплитането на конкретна символика в миниатюрните дърворезби, както и стилистичната близост със скитското изкуство, каменните релефи и християнското изкуство води до съчетаването на различни и понякога противоречиви значения. Всъщност Д. Добревски не търси ново значение на традиционно познатите символи, той намира новото им предназначение, превръщайки ги в съвременни накити и амулети. Интерпретира познатите древни сюжети като търси уникални творчески решения. Композициите се характеризират с пластическа цялост и баланс. Въздействат монументално, независимо от малкия си формат. Авторът демонстрира високо майсторство при овладяването на резбената техника, художествен вкус и завидна професионална култура.

Дърворезбите на Димитър Добревски са притежание на частни лица. Независимо от това те са част от миниатюрната резба и културното наследство на XX-XXI век, документиран и архивирани чрез съвременните дигитални средства.

¹⁴ Влайков, С. Книга на символите. В. Търново: Фабер, 2003, с. 130–133.

¹⁵ Божков, Атанас. Българско изобразително изкуство. София: Септември, 1988, ил. от с. 35.

ЛИТЕРАТУРА

Ангелов, Валентин. Възрожденска църковна дърворезба. Семантичен анализ. София: БАН, 1986. [Angelov, Valentin. Vazrozhdenska tsarkovna darvorezba. Semantichen analiz. Sofiya: BAN, 1986.]

Божков, Атанас. Българско изобразително изкуство. София: Септември, 1988, ил. от с. 35 [Bozhkov, Atanas. Balgarsko izobrazitelno izkustvo. Sofiya: Septemvri, 1988]

Влайков, Светлозар. Книга на символите. Велико Търново: Фабер, 2003. [Vlaykov, Svetlozar. Kniga na simvolite. Veliko Tarnovo: Faber, 2003.]

Димитрова, Лаура. Постмодерният орнамент. София: УИ: „Св. Климент Охридски“, 2018. [Dimitrova, Laura. Postmoderniyat ornament. Sofiya: UI: “Sv. Kliment Okhridski”, 2018.]

Иванов, Иван Т. Минкова, Мариана. Още веднъж за средновековните каменни релефи от Стара Загора. В: Известия на Старозагорския исторически музей. Том III. 2008, с. 177–184 [Ivanov, Ivan T. Minkova, Mariana. Oshte vednazh za srednovekovnite kamenni relefi ot Stara Zagora. V: Izvestiya na Starozagorskiya istoricheski muzeiy. Tom III. 2008, s. 177–184]

Мавродинов, Никола. Старобългарското изкуство (Изкуството на първото българско царство). София: Наука и изкуство, 1959. [Mavrodinov, Nikola. Starobalgarskoto izkustvo (Izkustvoto na parvoto balgarsko tsarstvo). Sofiya: Nauka i izkustvo, 1959.]

Проф. протопр. д-р Шиваров, Николай. Речник на библейските символи. София: Нов човек, 1995. [Prof. protopr. d-r Shivarov, Nikolaiy. Rechnik na bibleiyskite simvoli. Sofiya: Nov chovek, 1995.]